

KNJIŽNA POROČILA IN OCENE

Marijan Britovšek, Razkroj fevdalne agrarne strukture na Kranjskem. Ljubljana 1964. Str. 430, 8°. Slovenska Matica — Razprave in eseji 5.

Ne glede na izbiro določenega metodološkega koncepta v okviru slovenskih etnoloških raziskav pomeni pričujoča agrarnohistorična študija (tako jo imenuje avtor sam) za našo etnologijo vsestransko zanimivo delo. Za tiste, ki iščejo v obsegu etnologije predvsem le prežitke, dokumente starejših kulturnih stanj, je Britovškovo delo konkreten prikaz zgodovinskega filtra, skozi katerega je šel slovenski predkapitalistični etnos in pri tem doživljal svojo počasno, vendar neizogibno preobrazbo. Za druge, katerih etnološko strokovno zanimanje posega v vse stopnje družbenozgodovinskega razvoja načeloma enako, je historiografska obdelava razkroja fevdalne agrarne strukture na Kranjskem pogoj za poglobljeno etnološko obravnavo življenja in kulture slovenskega človeka na prehodu iz fevdalnega v kapitalistično obdobje na naznačenem območju.

Čeprav je moral avtor še zlasti pri vprašanju nastanka, notranjega razvoja in pravnega položaja srenj posegati tudi v starejša obdobja, je osredje razprave posvečeno razkroju fevdalne agrarne strukture in nastajanju individualiziranega kmetijstva, to je obdobju od sredine 18. do konca tretje četrtine preteklega stoletja. Težišče dela, osnovanega na arhivskih virih, se torej začne tam, kjer so v splošno gospodarsko zaostalost in fevdalno agrarno strukturo, ki je oklepala med drugim tudi miselnost podložnega kmeta, pričeli posegati fiziokratski administrativni ukrepi in gospodarski nazori, na katere je vplival splošen družbenoekonomski razvoj. Medsebojni odnos med gospodarsko in družbeno naprednejšimi težnjami na eni in zaostalostjo, zanemarjenostjo, nevednostjo in predsodki na drugi strani, predstavljajo proces, ki mu je avtor na osnovi natančne in zato tem bolj zamudne arhivske rekonstrukcije skozi dobro stoletje sledil. Seveda je to obdobje agrarne revolucije imelo svojo predzgodovino, ki je bila v svojem bistvu proces zaostrovanja krize obstoječega gospodarskega in socialnega sistema. Samo razreševanje krize pa je imelo perspektivo v sproščanju in angažiranju vseh sil za povečan gospodarski uspeh. V določenem zgodovinskem položaju je to pomenilo n. pr. neizogibnost razdelitve srenjskih pašnikov in gozdov. Dotedanja gospodarska funkcija srenj je bila glede na gospodarske dosežke vse bolj preživela. Stanje na srenjskih pašnikih in v gozdovih je bilo zavoljo nesmotrnega izkoriščanja na splošno slabo. Iz različnih razlogov so upravičenci do srenjske paše vedno manj upoštevali do tedaj veljavna pravila. Pa vendar je proces razdeljevanja trajal dolga desetletja in je bil v svoji intenzivnosti po posameznih področjih dokaj različen. Z njim sta bili najtesneje povezani uvedba hlevske živinoreje in opustitev do tedaj prevladajočega sistema triletnega kolobarjenja. Pogoj za resničen uspeh na teh področjih je bilo uvajanje novih kultur in krmilnih rastlin. Med aktualne probleme so nadalje sodili večja prizadevnost delovne sile, uvajanje in večja uporaba kmetijskih strojev, bolj smotno gnojenje. Uveljavljanje novih kultur in krmilnih rastlin, krompirja, koruze, korenovk, oljnih rastlin in predivnic, strniščne ajde, novih žitnih vrst, detelje, nekaterih drugih kultur in sadjarstvu je avtor še zlasti odmeril precej strani. Zadnje poglavje v tem dolgotrajnem in protislovij polnem procesu je seveda sama zemljiška odveza z vsemi operacijami odkupa in uravnave zemljiških dolžnosti po podobi izida revolucije leta 1848.

Vzpodbude, ki jih pričujoče delo etnologu nudi, so številne; v nič manjši meri spoznanja. Zanimiva je podoba strokovnih ambicij agrarne zgodovine in tako posredno naravnana akcentuacija izrazito etnoloških vprašanj. Med njimi se nedvomno kaže potreba prizadevno odkrivati kompleksno podobo slovenskega kmečkega življa v okviru vaških naselij, srenj in družin pred agrarno revolucijo in med njo. Pri tem bo seveda treba upoštevati vse teritorialne razlike in notranjo socialno razslojenost, na to pa Britovškova historiografska obdelava te problematike dovolj zgovorno opozarja. Med naloge etnologije bo vsekakor treba šteti vprašanja duhovne fiziognomije slovenskega podeželskega človeka po posameznih obdobjih, da bo sklicevanje na neznanje, na močno ukoreninjene tradicije in številne predsodke, na nezaupanje do vseh »novotarij«, na zao stalost in podobno dobilo bolj plastično podobo. Zaradi socialnih nasprotij na vasi, ki jih tudi Britovškova študija odkriva skozi vse obravnavano obdobje, bo prej ali slej treba pri etnoloških raziskavah posvetiti več zanimanja kulturnim pojavom, ki nosijo pečat tega nasprotja. Kolikor drži avtorjeva ugotovitev, da je bilo » o nastanku družbene plasti kočarjev . . . v slovenski historični literaturi mnogo napisanega« (str. 45), bi bržčas ne mogli zapisati nekaj podobnega za raziskovanje življenja in pa kulture te socialne plasti. Tudi pavšalne sodbe o vaških skupnostih bo treba soočiti z ugotovitvami, kakršne nudi o tem problemu pričujoče delo.

Pritrjevanje tezi, da so vsa obdobja družbenozgodovinskega razvoja za etnologijo zanimiva, ne more izključiti željo, da bi bila novejšemu dogajanju posvečena prav posebna pozornost. Razlogi so praktične vrste. Zaradi pomena historiografskih študij za etnološka preučevanja bi bilo samo želeli, da bi Britovškovo delo doživelo kaj kmalu nadaljevanje, v katerem bi dobili tudi etnologi trdno oporo za preučevanje polpreteklih in sodobnih procesov na vasi. Take študije, tako historiografske etnološke in drugačne vrste, pa bi morale več kot samo zanimati našo družbeno prakso.

Slavko Kremenšek

Hermann Bausinger, Volkskultur in der technischen Welt. W. Hohlhammer Verlag. Stuttgart 1961. Str. 217, 8°

V vrsti novejših etnoloških teoretičnih razprav na nemškem jezikovnem območju zavzema pričujoča študija še zlasti po svojem radikalizmu odlično mesto. Ob kritičnem pretresu doslej več ali manj običajnih etnoloških teoretičnih postavk in njihovega soočenja s poglavitnimi značilnostmi sodobnega življenja je avtor izrazil vrsto misli, ki jim velja posvetiti vso pozornost.

Med najvažnejše Bausingerjeve trditve je nedvomno šteti tezo, da ne gre v nobenem primeru izdvajati etnološkega predmeta iz celotnega zgodovinskega konteksta. Mnenju, da je ljudski svet nezagodovinska in tehnični svet temu nasprotno v največji meri zgodovinska kategorija, Bausinger odločno ugovarja. Takole pravi: »Kolikor ne razumemo pod pojmom ljudski svet (Volkswelt) nikjer realizirane ideje z izvenčasovno vsebino, temveč stvarni duhovni in materialni svet »navadnega ljudstva« (einfaches Volk), je le-ta zgodovinske narave« (str. 17). Izločitev tako imenovane »masovne« kulture in »civilizacijskih« pojavov iz ljudske kulture določi etnologiji sodobnosti (Gegenwartsvolkskunde) vlogo iskatelja prežitkov, ki naj si pogosto lasti še pravico dajanja svetovnana-zorskih nasvetov. Tako usmerjevanje je po Bausingerjevem mnenju nezagodovinsko in zgrešeno.

Avtor ugotavlja, da v teoretičnem pogledu na Nemškem skoraj nihče ne zastopa mišljenja, da je predmet etnologije omejen le na kmete in na podežele. Zadnji pomembnejši teoretični spis s takšnim stališčem je bil, po besedah Bausingerja, objavljen leta 1927. Pač pa je vse pogostejša in odločnejša zahteva po etnološkem preučevanju velemest. Vendar je neskladnost med teoretičnimi načeli in praktičnimi izvedbami še vedno občutna. Bausinger meni, da so premalo teoretično utrta tla za take obdelave bistven razlog za tak položaj. Ob tem še domiselno opozarja, da postaja stereotipno omejevanje na velemesta že